

ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТТЯ «КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ

CONCEPT OF «CRIMINAL OFFENSE» IN CRIMINAL LAW AND THE LAW

Федотова Г.В.,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-організаційного відділу
Державного науково-дослідного інституту МВС України*

Стаття присвячена дослідженню змісту та доцільності застосування поняття «кримінальний проступок» у кримінальному праві і законодавстві. Досліджено думки науковців щодо запровадження нової кримінально-правової категорії. Зроблено висновок, що термін «кримінальний проступок» є найбільш об'єктивним при визначенні проміжного виду злочинного діяння.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальний проступок, злочин, правопорушення, суспільна небезпека.

Статья посвящена исследованию содержания и целесообразности использования понятия «уголовный проступок» в уголовном праве и законодательстве. Исследованы мнения ученых относительно введения новой уголовно-правовой категории. Сделано вывод, что термин «уголовный проступок» является наиболее объективным при определении промежуточного вида преступного деяния.

Ключевые слова: уголовное право, уголовный проступок, преступление, правонарушение, общественная опасность.

The article investigates the content and usefulness of the concept of «criminal offense» in criminal law and legislation. Scientists studied opinion concerning the introduction of a new category of criminal law. It is concluded that the term «criminal offense» is more objective in determining the most intermediate type of criminal act.

Key words: criminal law, criminal offense, offense, offense, public danger.

Категорія «кримінальний проступок» є одним із нововведень у кримінально-правовій політиці щодо реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів.

Згідно з Указом Президента України «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» від 8 квітня 2008 року № 311/2008 та рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року про схвалення Концепції реформування кримінальної юстиції України (далі – Концепції) одним із основних напрямів реформування кримінальної юстиції визначено запровадження кримінальних (підслідних) проступків, до яких доцільно віднести діяння, що за Кримінальним кодексом України належать до злочинів невеликої тяжкості, та деякі діяння, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними за своєю суттю) [1].

Наразі проблематиці кримінального проступку приділена увага широкого кола науковців та практиків. У роботах В.О. Тулякова, М.М. Дмитрука, А.А. Манжули, С.В. Петкова, І.П. Голосніченка, О.О. Кашкарова, П.Л. Фріса, О.Д. Коса, В.І. Курляндського, Г.А. Кригера, Н.Ф. Кузнецової, А.П. Гуляєва, А.А. Тер-Акопова, Л.В. Павлика обговорювалися питання щодо правової природи, поняття, видів та механізму реалізації кримінального проступку у кримінальному праві і законодавстві.

У цілому під терміном «проступок», за тлумачним словником, варто розуміти «прегрешеніє, вину або прохоть» [2, с. 483]. Сучасні словники української мови розкривають проступок, як вчинок, що порушує які-небудь норми, правила поведінки, загальноприйнятий порядок; провина [3, с. 306; 4, с. 817]. У загально-соціальному значенні під проступком розуміється антисоціальна або шкідлива для суспільства дія, яка спрямована на знищення основ цивілізованого життя та порушує норми, які зафіксовано правовими кодексами держави [5, с. 20]. Таким чином, викладені визначення дають змогу нам розуміти проступок як будь-яке порушення.

В юридичній енциклопедії визначення проступку розглядається як провина – вид правопорушення, що полягає у провинній дії (або бездіяльності), яка відрізняється

від злочину меншим ступенем суспільної небезпеки. За проступок, що полягає у порушенні громадського порядку, до винного може бути застосований один із заходів громадського впливу – громадський осуд, догана, штраф тощо; за проступок, здійснений при виконанні службових обов'язків, – одне із дисциплінарних стягнень; за скоєння адміністративного проступку – одне з адміністративних стягнень [6, с. 47]. Учений-правознавець В.В. Копейчиков у підручнику з правознавства, зокрема у словнику юридичних термінів, викладає проступок як діяння, що порушує приписи норм права, але не сягає рівня суспільної небезпеки, притаманного злочинам [7]. Традиційною і загальновизнаною в теорії держави та права є точка зору, згідно з якою правопорушення класифікується на злочини та проступки залежно від ступеня суспільної небезпеки (шкідливості) [8, с. 438-439]. Слушною з цього приводу є думка професора С.В. Петкова, який зазначає, що наголошена «теорія» в радянському праві вважалася хибною, тому для того щоб спростити життя соціалістичним органам, усі проступки були названі правопорушеннями та розміщені в одному кодексі – Кодексі України про адміністративні правопорушення [9]. Відповідно до згаданої теорії проступки-делікти (лат. *delictum* – проступок) – це правопорушення, що завдають шкоди особі, суспільству, державі і є підставою для притягнення правопорушника до передбаченої законом відповідальності. Але, проступки варто відрізняти від злочинів, оскільки кримінальний злочин – це передбачене кримінальним законом суспільне небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), яка полягає у посяганні на суспільний лад держави, її політичну і економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше суспільне небезпечне діяння, передбачене кримінальним законом, яке полягає в посяганні на правопорядок. Таким чином, термін «проступок» у більшості випадків використовується як тотожний при визначенні правопорушення, без якогось змістовного розмежування. Таке ототожнення, на нашу думку, є некоректним, оскільки правопорушення є більш загальним поняттям та, за діючим законодавством, охоплює усі види проступків та злочинів.

Крім того, з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України [10] (далі – КПК) запроваджено більш

точне та узагальнююче поняття «кримінальне правопорушення», яке залежно від ступеня небезпеки та кримінально-правових наслідків поділяється на два види: злочини та кримінальні проступки. Поняття «кримінальний проступок», що вживається у КПК, досі не знайшло належного тлумачення й осмислення у наукових колах, відповідно, і законодавче закріплення даної категорії викликає дискусійні питання серед науковців.

Спробуємо за допомогою логічного ланцюга з'ясувати сутність понять «кримінальне правопорушення» – «злочин» – «кримінальний проступок». Щодо поняття «злочин» – він є однією із фундаментальних категорій кримінального права, ключовим для цієї галузі права поняттям, яке покладено в основу всіх інших кримінально-правових понять та інститутів. Термін «злочин» є складним словом, що утворене з іменника «зло» і дієслова «чинити» та означає «вчинення зла», «вчинене зло». Злочин, як і будь-яке інше правопорушення, є вчинком людини. Розкриваючи поняття «злочину», неможливо оминати увагою окрему категорію – «злочинність». У лаконічному вигляді злочинність – це соціальне явище, процес, стан, закономірність і вся сукупність злочинів, які вчиняються. Професор Я.І. Глінський вважає «злочин і злочинність» поняттями релятивними (відносними), конвенціональними (договірними), які частково відображають деякі соціальні реалії [11, с. 32]. І.І. Карпец підкреслює, що для розуміння природи злочинності важливо мати на увазі те, що вона відображає особливі протиріччя і деформації соціального буття [12, с. 87]. В якійсь мірі вони праві, суспільству властиво визначати злочинність та караність діяння, не турбуючись при цьому про соціальні наслідки. Але злочин не є єдиним видом правопорушення. Існують різні підходи щодо відмежування злочину від інших правопорушень. Одні вчені вважають що лише злочин має суспільну небезпечність, і це специфічна соціальна властивість притаманна лише злочину, а іншим правопорушенням притаманна соціальна шкідливість [13]. Інші науковці мають думку стосовно єдності всіх правопорушень у тому числі і злочинів, яка полягає в соціальній природі – їх суспільній небезпечності, при цьому вбачаючи відмінності лише в різному ступені суспільної небезпеки [14].

Аналізуючи викладені погляди, можемо зробити висновок, що злочинам у системі правопорушень притаманна найбільша небезпечність, яка обумовлена об'єктом посягання, характером і тяжкістю шкоди, способом вчинення діяння, формою і ступенем вини, мотивами і метою, а також усіма іншими об'єктивними і суб'єктивними ознаками.

На жаль, однозначних поглядів щодо поняття та змісту суспільної небезпеки діяння немає. Під суспільною небезпекою діяння розуміють матеріальну ознаку (внутрішню властивість) злочинного діяння, яка розкриває його соціальну сутність, закріплену в законі, що надає їй правового значення. Суспільна небезпека притаманна діянню не тому, що його хтось так оцінив, а тому, що за своєю внутрішньою сутністю діяння перебуває у суперечності з нормальними умовами існування цього суспільства, воно посягає на суспільні відносини, які охороняються законом.

Тому варто зазначити, що осмислення деяких видів злочинів і злочинної діяльності з колишньої формально догматичної позиції неможливе, оскільки настає період нового бачення проблем та шляхів нейтралізації наслідків протизаконної діяльності [15, с. 5-8].

Одним із таких нових шляхів нейтралізації протизаконної діяльності є запровадження до кримінального законодавства кримінального проступку.

Походження терміна «кримінальний проступок» доцільно вважати історично обумовленим [16, с. 168] та притаманним багатьом правовим системам розвинутих європейських країн (Франція, Німеччина, Польща тощо).

Теоретично-правові основи дослідження кримінального проступку як одного з видів злочинних діянь були

закладені в умовах радянської кримінально-правової політики. А саме у період прийняття змін до Основ кримінального законодавства (далі – Основи) [17], відповідно до яких вислів «особа, яка скоїла злочин» було замінено на «особа, яка скоїла діяння, що містить ознаки злочину» (ч. 1 ст. 43 Основ), таким чином, після прийнятих змін від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених ст. 43 Основ (за nereабілітуючими підставами), звільнялись не особи, які скоїли злочин, а особи, які скоювали діяння, яке містить ознаки злочину.

Поява поняття «діяння, яке містить ознаки злочину» призвела до розриву між юридичною та соціально-психологічною оцінкою одного і того самого правопорушення. Для більшості людей така юридична трансформація стала незрозумілою. Введення поняття «діяння, яке містить ознаки злочину» на противагу поняттю «злочин» вивело зі стану визначеності значну та важливу частину термінологічного апарату кримінально-процесуального права, оскільки такі визначення, як «потерпілий», «цивільний позивач», «цивільний відповідач» формувалися через поняття «злочин». Учені намагалися пояснити ці нововведення та дослідити різницю між ними. Так, на думку І.С. Ноя, злочин – це діяння, в якому наявні всі ознаки, що притаманні злочину, суспільна небезпека, протиправність, винність та караність, основним з яких, повинні бути кримінальна протиправність та суспільна небезпека, більш того вчений стверджує, що умисел та необережність належать діянню (або бездіяльності) в будь-якому правопорушенні, тому, що без них неможливий вчинок взагалі. За скоєння ж діяння, яке містить ознаки злочину не лише не передбачається можливість покарання, а й виключається можливість встановлення винуватості, це і є юридичною своєрідністю даного поняття [18, с. 92, 93].

Протилежної думки щодо внесення змін до положень ст. 43 Основ дотримувався В.І. Курляндський, який вважав, що до категорії злочину варто віднести діяння підвищеної суспільної небезпеки, заборонені кримінальним законом, за які до осіб, винних у їх скоєнні, безумовно, будуть застосовані відповідні заходи кримінального покарання. А до проступків учений пропонував віднести менш суспільно небезпечні, але такі, що порушують встановлений громадський порядок, діяння, які тягнуть застосування до осіб, що їх скоїли, встановлені законом заходи адміністративного або громадського впливу. Із введенням до кримінального законодавства такого поділу правопорушень кожен би знав, що порушення кримінального кодексу означає не альтернативу застосування інших норм, а безумовне застосування передбачених законом, визначених судом заходів кримінального покарання. Окремою потребою В.І. Курляндський розглядав розробку кодексу про проступки, оскільки це, на його думку, мав бути законодавчий акт загальносоюзного значення, з рівними правами громадян у питаннях відповідальності за скоєння однорідних правопорушень, однакових за ступенем небезпеки і суспільної значимості [19, с. 84].

Г.А. Кригер та Н.Ф. Кузнецова доводили, що необхідно відокремити в кримінальному праві нову, якісно відмінну за ступенем суспільної небезпеки категорію діяння – проступок. Критерій для відмежування кримінальних проступків вони вбачали в санкції (максимально до 2-х років позбавлення волі), допускали за кримінальні проступки як кримінальну відповідальність, так і звільнення від неї із застосуванням інших засобів впливу [20, с. 72-79].

На думку А.П. Гуляєва, логічним продовженням розпочатого на той час удосконалення кримінального і кримінально-процесуального законодавства було б відповідне коригування поняття «злочин» і введення поняття «кримінальний проступок». Він наголошував, що за кримінальний проступок не повинна наставати кримінальна відповідальність, а застосовані інші заходи впливу, гарантовані кримінальним законодавством (суспільного або адміні-

стративного характеру). Тому обов'язковою умовою занесення кримінального діяння до кримінальних проступків (поряд з ознакою невеликого ступеню небезпеки) повинна, на його думку, бути можливість виправлення особи без застосування кримінальної відповідальності. Поняття «злочин» та «кримінальний проступок» учений пропонував виражати загальним (родовим) поняттям «кримінальне діяння» як закономірне відображення існуючої об'єктивної диференційованої оцінки кримінальних діянь та загальної юридичної основи інституту звільнення від кримінальної відповідальності в цілому [21, с. 86-91].

У подальшому А.А. Тер-Акопов висловлював думку, що інститут кримінального проступку має право на існування лише при його визначенні як діяння, передбаченого кримінальним законом, яке не передбачає великої суспільної небезпеки, скоєне при умовах, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності [22, с. 75-76].

Погляди науковців сучасності також досить активно підтримують позицію щодо введення у кримінально-правове поле інституту кримінального проступку. Професор І.П. Голосніченко пропонує звернутися до досвіду зарубіжних країн та ввести у в українське законодавство поряд з проступками адміністративними та злочинами, «кримінальні проступки», мотивуючи це відповідністю закономірностей класифікації протиправних діянь, та урахуванням усіх особливостей встановлення як матеріальних, так і процесуальних правовідносин [23, с. 70]. Вивчаючи дефініцію «проступок», порівнюючи його з поняттям «порушення», вчений-правознавець А.А. Манжула робить висновок, що порушення – це недотримання системи правил, тоді як проступок – є невиконання певного виду конкретно визначеної норми, правила поведінки [24, с. 505]. Низка науковців стверджують, що інститут кримінального проступку є інститутом кримінально-правової спрямованості [25, с. 240]. Натомість Л.В. Павлик вважає його, «нетрадиційним» для галузі кримінального права [26, с. 524]. Як елемент політики у сфері боротьби зі злочинністю визначає кримінальний проступок учений О.Д. Кос, посилаючись на зміст Концепції реформування кримінальної юстиції [27]. Неоднозначно у своїх працях щодо проступку висловлюється професор П.Л. Фріс та наводить декілька варіантів термінів, таких як: «кримінальні провини», «карні провини, переступи», та пропонує використовувати їх у кримінально правовій теорії [28, с. 42-49]. Професор В.О. Туляков переконаний, що недоцільним є використання такого терміна, як «кримінальний (підсудний) проступок» [1], а найбільш виправданим було б застосовувати термін «кримінальний проступок», оскільки слово «проступок» вказує на зв'язок із іншими видами правопорушень, а частина «кримінальний» – на зв'язок із злочином. За своїми властивостями кримінальний проступок, на думку вченого, є проміжним діянням між злочином та адміністративним правопорушенням, за скоєння якого настає кримінальна відповідальність [29, с. 29, 117]. І з цією думкою вченого потрібно погодитися, але вона, на наш погляд, має стислий характер.

Більш широке визначення категорії кримінального проступку сформульовано М.М. Дмитруком, який розуміє її як систему конкретних злочинів та не управлінських проступків, що пов'язані закономірними, типовими, загальними рисами, що тягнуть відповідні рівню суспільної небезпеки кримінально-правові наслідки у вигляді по-

карань, альтернативних позбавленню волі, та покарань, що володіють характером заходів громадських стягнень [30, с. 101]. На жаль, учений не конкретизує рівень суспільної небезпеки та вид покарань. Щодо питання покарання звертається увага народних депутатів В.М. Стретовича, С.П. Головатого та ін. у проекті Закону № 10126-1 від 05.03.2012, які під кримінальним проступком вбачають діяння, за яке передбачене покарання у виді громадських робіт або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у вигляді штрафу в розмірі понад три тисячі неподаткових мінімумів доходів громадян [31]. В проекті Закону № 3438 від 17.10.2013, підготовленому В.С. Малишевим, під кримінальним проступком пропонують розуміти діяння, за яке передбачене покарання у вигляді арешту на строк не більше шести місяців, обмеження волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у вигляді штрафу в розмірі понад тисячу неподаткованих мінімумів доходів громадян [32]. Обидва законопроекти основним видом покарання за кримінальні проступки пропонують визнавати штрафи. На наш погляд, це є правильним, оскільки певною мірою підпадає під концептуальні положення [1], відповідно до яких категорія «кримінальний проступок» має включати деякі види злочинів невеликої тяжкості, за які передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше більш м'яке покарання. Як запропонований основний вид покарання – штраф, так і громадські роботи, арешт є більш м'яким видом покарання від позбавлення волі.

Лише за наявності суспільної небезпеки і певного суб'єкту кримінального проступку в проекті Закону № 10146 від 03.03.2012, підготовленому народним депутатом В.Д. Швецом, пропонується визначати кримінальні проступки, які, відповідно до законопроекту, розміщатимуться в Книзі 2 Карного кодексу України [33]. І навпаки, про повну відсутність суспільної небезпеки кримінального правопорушення як малозрозумілої наукової абстракції, що не довела свого практичного значення, говориться в проекті Закону України № 2897 від 19.05.2015 [34], підготовленому народними депутатами А.А. Кожемякіним та ін. Авторами законопроекту запропоновано проступками визначати тільки умисне чи необережне діяння, яке заподіює істотну шкоду, яка не є ані значною шкодою, ані тяжкими наслідками, та умисне діяння, яке створює загрозу заподіяння значної шкоди. У цілому законопроект не суперечить положенням Конституції України, але окремі положення потребують доопрацювань з метою його подальшого продуктивного та ефективного застосування на практиці.

З урахуванням усіх викладених напрацювань доцільно зробити такі висновки:

- термін «кримінальний проступок» є більш вдалим терміном для розглянутої категорії діянь, оскільки частина «проступок» вказує на зв'язок з іншими правопорушеннями, а «кримінальний» – на зв'язок із злочином;

- кримінальний проступок є історично обумовленим поняттям;

- під кримінальним проступком варто розуміти один із видів кримінального правопорушення, що характеризується невеликим рівнем суспільної небезпеки (шкоди), відповідно до якого передбачено застосування альтернативного виду покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008.
2. Словник української мови : в 4-х т. / За ред. Б. Грінченка. – К., 1907–1909. – Т. 3. – С. 483.
3. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 7. – С. 306.
4. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. Т. 3: О-П / укл. В. Яременко, О. Сіпушко. – К. : Аконті, 1998. – 927с.
5. Бачинин В.А. Философия права [Текст] : краткий словарь / В.А. Бачинин, В.П. Сальников. – Санкт-Петербург : СПбУ МВД РФ ; Лань, 2000. – 382 с.

6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 5: П-С. – 2003. – 736 с.
7. Колейчиков В.В. Правознавство / В.В. Колейчиков // Підручник. – 7-ме вид., стер. – Київ: Юрінком Інтер, 2003. – 736 с.
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
9. Петков С.В. До питання про співвідношення дефініцій «публічний проступок» та «адміністративний проступок» / С.В. Петков // Юридичний журнал. – 2010. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://justinian.com.ua/print.php?id=3695>.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4652-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9-10, 11-12, 13. – Ст. 88.
11. Гилинский Я.И. Криминология. Теория, история, эмпирическая база, социальный контроль: Курс лекций / Я.И. Гилинский. – СПб., 2002.
12. Капцев И.И. Преступность как реальность / И.И. Капцев // Вопросы философии. – 1989. – № 5. – С. 87-89.
13. Дурманов Н.Д. Понятие преступления (отв. ред. проф. докт. юрид. наук М.Д. Шаргородский). – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1948. – 131 с.
14. Самощенко И.С. Понятие правонарушения по советскому законодательству / Самощенко И.С. – М.: Юрид. лит., 1963. – 161 с.
15. Ковалев М.И. Понятие преступления в советском уголовном праве / Ковалев М.И. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1987. – 213 с. – С. 74.
16. Кудрявцев В.Н. Что такое преступление / Кудрявцев В.Н. – М.: Госюриздат, 1959. – 48 с. – С. 8.
17. Брайнин Я.М. Основы понятия состава злочину / Брайнин Я.М. – К.: Вища шк., 1959. – 239 с.; Карпушин М.П. Уголовная ответственность и состав преступления / М.П. Карпушин, В.И. Курляндский. – М.: Юрид. лит., 1974. – 231 с.; Шишов О.Ф. Преступление и административный проступок / Шишов О.Ф. – М.: МВССО СССР Всесоюзный юридический заочный институт, 1967. – 67 с.; Турецкий М. Преступление и дисциплинарный проступок / М. Турецкий // Социалистическая законность. – 1956. – № 10. – С. 17. – 20 с.; Сахаров А. Разграничение преступлений и иных правонарушений / А. Сахаров // Социалистическая законность. – 1974. – № 7. – 33 с.; Мельникова Ю.Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания / Мельникова Ю.Б. – К.: Изд-во. Краснояр. ун-та, 1989. – 121 с.
18. Философия уголовного права / Составление докт. юрид. наук, профессора Ю. В. Голика, А. Ю. Голик; редакция и вступительная статья докт. юрид. наук, профессора Ю. В. Голика. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 348 с.
19. Федотова Г.В. Историко-правовые основы формирования института криминального проступка в Украине / Г.В. Федотова // Наука і правоохорона. – 2014 – № 2. – С. 161-169
20. «Про внесення змін та доповнень в Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» / Указ Президії Верховної Ради СРСР від 13 серпня 1981 року // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1981. – № 33. – Ст. 965, 966.
21. Ной И.С. Новое в трактовке основных уголовно-правовых понятий / И.С. Ной // Советское государство и право. – 1982. – № 7. – С. 91-99.
22. Курляндский В.И. Неотвратимость наказания и борьба с преступностью / В.И. Курляндский // Советское государство и право. – 1972. – № 9. – С. 81-87.
23. Кригер Г.А., Кузнецова Н.Ф. Новое уголовное законодательство и его научно-практическое значение / Г.А. Кригер, Н.Ф. Кузнецова // Советское государство и право. – 1984. – № 4. – С. 72-79.
24. Гуляев А.П. Дифференциация уголовных деяний и уголовно-процессуальное право / А.П. Гуляев // Советское государство и право. – 1986. – № 5(июль). – С. 86-91.
25. Тер-Акопов А.А. Основания дифференциации ответственности за деяния, предусмотренные законом / А.А. Тер-Акопов // Советское государство и право. – 1991. – № 10. – С. 71-79.
26. Голосніченко І.П. Адміністративне законодавство – нові підходи до кодифікації / І.П. Голосніченко // Вісник Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Спеціальний випуск: у двох частинах. – 2008. – № 6. – Ч. 1. – 176 с.
27. Манжула А.А. Дефініція «проступок» як категорія публічно-правової відповідальності / А.А. Манжула // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 505-511 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11maappv.pdf>.
28. Кашкаров О.О. Передумови Реформування Кримінального кодексу України та створення законодавства про кримінальні проступки / О.О. Кашкаров. – Форум права. – 2009. – № 1. – С. 236-241 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_1_36.pdf.
29. Павлик Л.В. Перспективи виділення категорії кримінального проступку за злочинні посягання у сфері економіки / Л.В. Павлик // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 524-531 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12plvuce.pdf>.
30. Кос О.Д. Кримінальний проступок як структурний елемент політики у сфері боротьби зі злочинністю / О.Д. Кос // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2011. – Спец. вип. № 5. – 130 с.
31. Фріс П.Л. Злочин і кримінальна провина: проблеми нормативного закріплення / П.Л. Фріс // Право України. – 2011. – С. 42-49.
32. Туляков В.О. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві / В.О. Туляков, Г.П. Пімонов та ін.; за заг. ред. В.О. Тулякова. – Одеса: Юридична література, 2012. – 424 с.
33. Дмитрук М.М. Категорія проступку у кримінально-правовій доктрині: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / Дмитрук Михайло Михайлович. – О., 2012. – 228 с.
34. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо гуманізації кримінальної відповідальності / Проект Закону № 10126-1 від 05.03.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42741.
35. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків / Проект Закону № 3438 від 17.10.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48706.
36. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків / Проект Закону № 10146 від 03.03.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733.
37. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків / Проект Закону України № 2897 від 19 травня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214.